

Magnus Nyman:

A vesztesek története

BUDAPEST, KAIROSZ, 2019

A reformációról – annak történeti-társadalmi és kulturális vonatkozásairól, valamint hatásairól – talán rendelkeznek némi ismeretekkel a hazai közgondolkodásban, gyakorta a reformáció–ellenreformáció egyoldalú, ezáltal egyszerűsítő kifejezést említve. Ami máris szóhasználati kérdést vet fel, ugyanis a katolikus egyház az 1517 után következő időszakot katolikus megújulásnak tekinti, már csak abból is kiindulva, hogy a reformátorok eredeti szándéka megújítás volt, nem pedig szakadás előidézése. A reformációt, annak történéseit elsősorban Németországhoz kötik, jó esetben Svájcot és Franciaországot is említve, a hazai történelemben pedig Erdély históriájában kerül elő markánsabban. Aligha gondolnak olyan távoli vidékekre, mint Skandinávia, ahol még az úgynevezett legújabb korban is államegyházi rendszer működött.

A protestantizmus inkább északon, mint a Mediterráneum térségében terjedt. Egyháztörténeti szempontból Európa északi vidéke mégis mintha fehér folt lenne. Ezért is fontos mű e közelmúltban Kőrösiné Merkl Hilda fordításában megjelent, történelmi esszének vagy kultúranropológiai műnek tekinthető munka. A fordító igényes munkáját dicséri, hogy a sok esetben felvetődő, nem könnyű terminológiai kérdésekben jól, a magyar nyelvben elfogadott szóhasználatnak megfelelően igazítja el az olvasót.

Az 1948-ban született *Magnus Nyman* korábban evangélikus lelkipásztorként szolgált, azzal a meggyőződéssel, hogy a protestáns és a katolikus egyház újra egyesülhet Svédországban. Miután belátta, hogy ennek aligha lehet esélye reális időn belül, felmentését kérte szolgálata alól, s feleségével és négy gyermekével katolikus hitre tért. Majd pedig, a második évezred elején, II. János Pál pápa – Joseph Ratzinger bíboros jóváhagyásával – házas volta ellenére engedélyezte pappá szentelését.

A szerző életrajzának rövid ismertetése azért fontos, hogy kellő spirituális kontextusban tudjuk értelmezni Nyman munkáját, amelyet egyébként Svédországban méltán övez elismerés, annak ellenére, hogy nemcsak a 16–17. századi eseményeket, a katolikus életet lehetőségeit – vagy éppen ellehetetlenülését – mutatja be gazdag történeti forrásokra hivatkozva, hanem a katolikus kisebbség, a „vesztesek”

máig ható kirekesztésére is utal. Olyan meglepő állításokat tesz, mint például azt, hogy a katolikus vallásukat gyakorlók még a 20. században is „gyakran érezték magukat megvetett peremfiguráknak a svéd társadalomban”. Néhány évtizeddel ezelőtt a svéd tanárképző főiskolák nem vettek fel katolikus hallgatókat, és „a klostorokra vonatkozó tiltások egészen 1952-ig érvényben voltak”.

A katolicitás lényegéhez tartozik – írja Nyman –, hogy „minden néptől és kultúrától befogadjon impulzusokat. Ebben a tekintetben az a kora modern kori egyházszakadás az egyház egyetemességének csökkenését eredményezte”. A megállapítás ellenkezője is igaz: a kereszténység minden népnek és kultúrának gazdagító vonásokat kölcsönzött. A svéd és a finn társadalom (amely a tárgyalt időszakban politikai unióban élt) hosszú évszázadok óta nélküli vagy csekély mértékben élvezi ezt a gazdagító hatást.

A szerző a két *sui generis* valóság – az állam és az egyház – mindenkori viszonyára vonatkozóan megállapítja: „Ha a vallás monopóliummá és egyszerűen kötelező erejű nemzeti összetartozássá válik, paradox módon relatívvá válik maga az igazság, amelyet az egyénnek szabad akaratából kell keresnie, nem pedig az állam, a felekezet vagy a konvenciók kényszere miatt. Ha a vallás és az állam között megszűnik a kölcsönösség, akkor mind az állam, mind az egyház vesztes lesz.”

Munkája megírásában az a szempont is vezette a szerzőt – mint írja –, hogy a magát multikulturálisnak tekintő Svédországot túl sokáig jellemezte az „egységesség”, valamint az „alattvalói konformizmus”, és „hallgattatta el az eltérő véleményeket”. Az önmagát felvilágosult, liberális toleranciáról híres országnak beállító északi állam talán meglepő képét rajzolják meg Nyman szavai. Az pedig általános – megszívlelendő – érvényű megállapítása: „Ha nem vesszük figyelembe a veszteseket és argumentumaikat, a történetírás csupán illúzió marad...” Fontos mondat, hiszen milyen gyakran találkozunk a közbeszédből is ismert megállapítás – a múlt történetét a győztesek írják – beszivárgásával egynémely, magát tudományosnak nevező munkákban is. „A történelem a győztesek történetévé válik, gyakran unalmas és kiigazított történelemmé, árnyalatok, gyötrelmek és élet nélkül.”

Nyman történetfilozófiai távlatú megállapításai kiemelik munkáját a *Vasa* dinasztia (1472–1689) idejére szorítkozó társadalomtörténeti és egyháztörténeti keretből. Annál inkább, mert a protestantizmus térhódításának mások által alaposan feldolgozott skandináviai történetét a „vesztesek”, a katolikusok történetével teszi valóban hitelessé és árnyalttá.

A szerző – gazdag tényanyaggal alátámasztva – megállapítja: a reformáció elsősorban nem vallási igényből fakadt, térhódításában gazdasági, valamint hatalmi-politikai szempontok játszottak szerepet, s ez a folyamat felülről irányított volt. A történelem folyamán gyakran találkozunk ezzel a jelenséggel, s éppen ezért nem szabad megfedkezünk a katolikus teológia megállapításáról, amely látható és láthatatlan egyházzal beszél. A látható egyház a történelmi valóságban jelenik

meg, annak ellentmondásaival és konfliktusaival, ugyanakkor működik benne a Lélek, a Krisztus alapította egyház Lelke. A kettő olyan módon fonódik össze és egzisztál, mint ahogyan – ezzel a hasonlattal élve – az ember is egyszerre biológiai-szellemi-lelki valóság. Ezért pusztán a történelmi folyamatok vizsgálata önmagában nem adhat hiteles hitbéli képet. Nyman jól tudja ezt, s ha nem is közvetlen módon – vizsgálati módszerének kereteit ugyanis szétfeszítené ez –, de újra és újra, mintegy a sorok között utal rá.

A mű három, jól körülhatárolható részre tagolódik. Felvázolja azokat a 16. századi skandináv és tágabb európai folyamatokat, amelyek a katolikus vallás marginalizálódásához vezettek a kezdetben politikai uniót alkotó Svédországban és Finnországban. A második részben azokat a jelenségeket vizsgálja, amelyek rávilágítanak a korszellemre, a harmadik, befejező részben pedig 17. századi, valamilyen szempontból kiemelkedő katolikusok vallási és cselekvési életterét mutatja be. Személyes sorsukkal az általánosan megrajzolt folyamatok közelképét nyújtja, ezzel is segítve az olvasót a régmúlt (ám máig ható) események empatikus befogadásában. Különösen, amikor szembesülünk a ténnyel: 1617-től halálbüntetés terhe mellett tilos volt a svédeknek a katolikus vallásgyakorlás. Ugyanakkor – és ezt fontos megjegyezni – Nyman könyve, amely a reformáció ötszázadik évfordulójának idején jelent meg, semmiképpen nem szeretné az ünnepet mintegy ellenpontozni, hanem a közös múlt – bármilyen volt is – árnyaltabb, a mai ökumené szellemében való tárgyalását segíti elő.

Ha szabad egy tudományos igénnyel megírt műről így nyilatkozni, Magnus Nyman műve izgalmas olvasmány, s miközben gondolatainkat a múltra irányítja, óhatatlanul hasonlóságokat vélhetünk felfedezni a skandináv társadalom egyes mai politikai-társadalmi mozgásaival, s szembesítenek azzal: a vallási élet külső, materiális tényezők és azokat igazolni kívánó ideológiák hatására bekövetkező hanyatlása vagy tévútja mennyire szoros abroncsot von a totalitásra, istenképiségre hivatott ember életére.

Elmer István